

4	р. Тесмень	1			р. Оскол	2
5	р. Угол (Єрель)	1				
6	Дніпровський брід	1				
7	Новий двір	1				
	РАЗОМ:	38	РАЗОМ:	2	РАЗОМ:	12
III.	Місцеві жителі Київської землі	Кількість згадувань	Місцеві жителі Чернігово-Сіверщини	Кількість згадувань	Місцеві жителі Переяс-лавської землі	Кількість згадувань
1	Митрополит Никифор	13	Ольстин Олексич	6	переяславці	3
2	кияни	7	Лавр, конюх Ігоря Святославича	3		
3	ігумен, архімандрит Києво-Печерського монастиря Василь	4	Чернігівський єпископ	3		
4	Білгородський єпископ Максим	3	Чернігівські ковуї	1		
5	Юрївський єпископ Андріан	3	Кочкар, милостник Святослава	1		
7	ігумен св. Михайла Андрій Видубецький	1	Єфрем, ігумен св. Богородиці	1		
8	ігумен св. Спаса на Берестові Лука	1	Роман Нездилович, воєвода Святослава	1		
9	воєвода Лазар	1				
10	боярин Борис Захарич	1				
11	боярин Сдеслав Жирославич	1				
	РАЗОМ:	35		16		3
	РАЗОМ топонімів	210		87		36

Чугаєва І.К. Фрагменти летописи Ігоря Святославича: к проблеме реконструкции черниговского летописания

В статті аналізуються фрагменти можливої летописи Ігоря Святославича, її ідейні, змістові та стилістичні особливості на основі виділених ознак черниговського летописання.

Ключеві слова: Ігорь Святославич, Ольговичи, черниговское летописание, черниговские летописные фрагменти, летописное сообщение, Киевская летопись.

Chuhaieva I.K. The fragments of the chronicle of Ihor Sviatoslavych: to the problem of reconstruction of Chernihiv chronicle

Based on the signs of Chernihiv chronicle, which were detached, the fragments of the possible Chronicle of Ihor Sviatoslavych, its ideological, content and stylistic particularities are analysed in the article.

Key words: Ihor Sviatoslavych, Olhovychi, Chernihiv chronicle, Chernihiv chronicle fragments, chronicle report, Kyiv Chronicle.

15.03.2013 р.

УДК 930.2:81'22

В.М. Саєнко

ЩЕ ПРО КНЯЖИЙ «МУТЕН СОН» У «СЛОВІ О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

«Княжий сон» розглядається як семіотична система, в якості типологічної паралелі використаний уривок з роману М.А. Булгакова «Біла гвардія». Оскільки «сон» є літературний сюжет і повинен мати певну логічну схему, доводиться, що дєбрь кісані, болонь та плесненск, які по-різному тлумачились дослідниками, вірогідно шукати десь між Києвом та Чорним морем. Також піднімається питання про можливість використання М.А. Булгаковим «Слова о полку Ігоревім» у якості одного з джерел при написанні роману.

Автором поділяється запропонована В. Томашеком і О.Н. Трубочевим ідентифікація Кісані з округом Кінсанус Готської єпархії. Припускається його локалізація у плавневій частині Дніпра за порогами та в долині р. Конка, де відомі урбаністичні структури періоду Золотої Орди.

Ключові слова: семіотика, М.А. Булгаков, «Слово о полку Ігоревім», округ Кінсанус.

Сон Святослава, як відомо, вважається одним з важкозрозумілих місць твору і спроби його трактувань дослідниками призвели до поступового напрацювання доволі представницької історіографії з цього питання.

Ще Всеволод Федорович Міллер розбив «сон» на кілька пунктів, яким відповідають пункти тлумачення сну дружиною. Фрагмент «Всю ноць с вечера бувови врани взгряху у плеснеска на болони беша дєбрь кісаня и несоша к синему морю» співвідноситься з «се бо готские красне деви вспеша на бреси синему морю, звеня русским златом, поють время Бусово, лелеють мечь Шароканю».

Саме спроба продовження аналізу цього уривку пропонується для обговорення.

Вс.Ф. Міллер звертає також увагу на паралельні місця в наведених фрагментах зі сну та у відповіді на нього: каркають гави – співають готські дівчата; гави Бусові – время Бусово; синє море присутнє в обох випадках; дебрь кисани – мєсть Шароканю (половецьке родове ім'я). «Помітна штучна гра співзвучностями, подібно тому, як автор скористався співзвучностями *кнес і князь*» [1, 215-220].

Насамперед спробуємо розглянути послідовність «київські гори, де Святослав бачить сон – плєснеск, болонь, дебрь кисаню – синє море» як знакову систему, що маркує просторово-географічний ряд.

* * *

Як на типологічно близький текст автор статті звернув увагу на опис Києва з роману М.А. Булгакова «Белая гвардия»: «*Старые сгнившие балки парашета не преграждали пути прямо к обрывам на страшной высоте. Отвесные стены, заметенные вьюгою, падали на нижние далекие террасы, а те расходились все дальше и шире, переходили в береговые роции над шоссе, вьющиеся по берегу великой реки, и темная скованная лента уходила туда, в дымку, куда даже с городских высот не хватает человеческих глаз, где седые пороги, Запорожская Сечь, и Херсонес, и дальнее море*» [2, 218].

Тобто, з семіотичної точки зору, синтагматичний ряд «Київ–Нижнє Подніпров'я (пороги, Січ)–дальнє море, Херсонес» виступає іншою парадигмою такого ж ряду, типологічно спорідненого – наведеного вище «Київ – кісань – море» зі «Слова». Якщо крайні елементи в таких рядах тотожні, а середній в одному випадку відомий, а в іншому його трактовка викликає сумнів, то перший можливо використовувати певною мірою для уточнення і спроб реконструкції другого. В романі ми маємо чіткий напрямок руху з трьома виділеними локусами. Подібну картину слід було б чекати і у «Слові», причому середній, загадковий елемент вірогідно було б передбачати саме десь на Великому Лугу, як і у романі – давня відомій місцині за порогами Дніпра.

Треба відмітити, що наведений уривок може виявитися не лише типологічною паралеллю, а й бути текстом, генетично спорідненим зі «Словом», але детальний розгляд цього питання вже виходить за межі теми доповіді. Зазначимо лише, що часто твори Булгакова, як відомо, наповнені тонкими і майстерними коннотаціями до різноманітних історико-культурних прецедентів. У «Білій гвардії» помітне використання мотивів та стилізація деяких фрагментів під давньоруські літературні та християнські тексти.

Автор «Слова» переплавив у тиглі своєї творчості різні джерела, використовуючи інокультурні «лігатури», насамперед, опосередковану через болгарську (можливо також і власне візантійську) літературну традицію,

південно-слов'янські (сербські, болгарські), перські, тюркські фольклорно-міфологічні та термінологічні включення. Вс. Ф. Міллер зазначає: «Якщо можливо картини і образи поета назвати вторинними, то ці наслідування були не рабські, а безсвідомі, котрі явилися як осад від прочитаних книг» [2, 64]. Процес художньої творчості Булгакова цікавий у данному випадку як тотожний, що дає можливість простежити деформації першоджерела в тексті нового твору. Для цього потрібно виявити коло літературного субстрату, на який свідомо, чи несвідомо – як на культурний контекст, відображений через його особистість, спирався письменник. А потім порівняти вихідний прообраз та трансформований його хистом результат. А.А. Зімін писав про складності пошуку текстів, образів і мотивів, на які спирався автор «Слова»: «... ми зустрічаємо настільки дивовижний і в багатьох відношеннях довершений сплав мотивів, які мають різне походження, що у їх виокремленні постають великі труднощі» [3, 490]. І пошук мотивів «Слова» у Булгакова можна розглядати як «лабораторний дослід» процесу, який відбувався при написанні «Слова».

З давньоруською літературною традицією та особливо зі «Словом» «Білу гвардію» зближують, окрім самого лейтмотиву національного розбрату (осуд «кующих крамолу», заклик до єдності у «Слові» та громадянська війна, «міжусобні брані» у романі), такі відповідності: фрази роману, стилізовані під літописні (4 випадки); дві зірки у небі, «сонце в мутній імлі» (6 згадок) – чисельні «астрономічні» порівняння та пророкування у «Слові» та літописах; образні зображення людей у вигляді птахів та їхні сутички [2, 232] – кілька аналогічних пасажів у «Слові»; сон Ігоря та іноді не менш фантазмагоричні описи снів, інколи великі за обсягом, у романі. Таких снів нараховується чотирнадцять, характеристикою «мутний» вони супроводжуються тричі. Останні два моменти – «орнітологічні» алегорії та віщі сни – мають виразне підґрунтя у візантійській літературі, як чітко показав Вс.Ф. Міллер [1, 21, 39-40, 52, 224].

Що стосується тексту з географічними маркерами Київ – кісань – Чорне море, то у цитованому вище булгаківському уривку є ще одна семантична відповідність: «дъскы безъ кнъса» – пошкоджений дах як трактовка, що пропонувалася (етнографічна паралель – тріснутий сволок) у літературознавчих працях про «Слово», напевно що знайомих письменнику) та пошкоджені балки огорожі понад Дніпром [2, 218].

* * *

Після наведених спроб семіотичного аналізу звернемося до основних версій трактовки «дебри Кисань», болоні та Плєснеска; детальну історіографію питання див.: [4, 93-96].

Аргументовано виглядає ідентифікація останнього з містом Плєснеском, яке існувало під

час подій, описаних у «Слові». Там же є й болоні та дебрі, зграї ворон, Бусова гора, «синє море», окрім того, навіть допускається наявність готської людності на порубіжжі Галичини та Волині у XII ст. Також доводять, що недалеко вироблялися і харалужні мечі [5, 115-116; 6, 74-79; 7, 44-53].

В цілому такої ж думки дотримувався А.А. Зімін: «Плеснек Слова і реальний Плеснек не мають між собою конкретно-історичних дотичних точок. І разом з тим іншого Плеснеска, окрім галицького, знайти не виходить. Висновок може бути лише один: Плеснек Слова тяжіє до літописного однойменного міста, але лише як до літературного матеріалу» [3, 295].

Але щоб остаточно усунути недоліки цієї трактовки, треба пояснити такий зв'язок цього регіону саме з контекстом сну (а не взагалі Плеснеска з Києвом), який повинен був мати хоча і прихований, але раціоналізований вигляд, насамперед як літературний сюжет.

Стосовно «дебрь кисани» висловлювалися такі припущення. В.М. Перетц, слідом за В. Макушевим, виправляв «дебрьски сани» і етимологізував з діалектного *сань* «змія» [8, 254-25, 259].

А.А. Зімін також вважав, що виносне *с* могло бути пропущене і посилаючись на чисельні приклади з літописів, знаходив «найбільш просте розуміння «дебрьских саней», як саней, на яких возили померлих» (пор. ентографічне рос. «загнуть салазки» та укр. «посадити на лубок»). Але дебрі погано узгоджуються з болонью [3, 294-295].

Н.В. Шарлемань підтримував думку І.М. Кудрявцева і читав «дебрь Киянь», а урочище Плоське під Києвом намагався ототожнити з Плеснеском [9, 209]. Цю гіпотезу поділяли Д.С. Ліхачев та ін., але багатьма дослідниками вона вважається невдалою.

А.І. Лященко пропонував таку реконструкцію: половці каркали у Плеснеска на низині, співали про дебрь Кітанову (хан Кітань згадується під 1097 р.) і понесли її до синього моря [3, 295].

О. Сулейменов [10, 72] досить багато лексики «Слова» вважав тюркського походження і «дебрь кисань» також виводив з казахськ. «темир кісне» – залізні пути, кайдани.

Докладніше зупинимся на етимології О.Н. Трубачева [11, 49, 59-60, 247-248], яка здається найбільш достовірною та перспективною для подальшої розробки. Видатний лінгвіст вважав *Кісань* індо-арійським реліктом, де *kim(n)-* є префіксом, а *san* знаходило відповідності в санскр. *san* «наркотична речовина», а також в новоіранській лексиці у значенні «вино, виноград».

Але частка кін-, яка виступає за доказ «арійської архаїчності», може мати зовсім інше значення. Натомість очевидне «новоіранське» походження основи від аланської: збереглося в східн.-осет. *san* «вино» (західно-осет. *sana*), див. [12, 33, 179].

Вірним і важливим, на нашу думку, є те, що

О.Н. Трубачев, погоджуючись з австрійським лінгвістом В. Томашеком, пов'язував Кісань «Слова» з округом Кінсанус (*χωρα Κινσανους*), відомим по посланням константинопольських патріархів до митрополитів надчорноморських єпархій.

* * *

Кінсанус згадується у цих текстах у зв'язку з суперечками між Херсонською та Готською митрополіями тричі: під 1385, 1386 та 1390 рр. [13]. Суперечки і пошуки місцезнаходження округу на території Криму точаться досі. А.Л. Бертьє-Делагард [14, 60-62] ототожнював Кінсанус з поселеннями генуєзького «капітанства Готія», розташованими по узбережжю від Херсону до Алушти, В.Л. Миц [15, 189] – з гірськими поселеннями Криму навколо фортеці Фуна. О.Н. Трубачев, як вище згадувалося, в кількох статтях, об'єднаних потім у монографії, зараховував назву *Кінсанус* до індо-арійського спадку і дотримувався традиційної локалізації округу в Алуштинській долині. А щоб узгодити і переліт гав з кримського узбережжя до «синього моря», цим морем вважав Азовське, як воно зветься у деяких джерелах.

Але неспростовних доказів того, що цей округ розташований взагалі на території Кримського півострова немає. «Кінсанус з усіма біля нього прибережними містами» [13, 468] міг знаходитись і на березі Дніпра чи Конки, а те, що слідом у переліку ідуть міста чорноморського узбережжя, не є вказівкою, нібито вони обов'язково повинні бути поруч.

Натомість на лівому березі Дніпра нижче порогів відомо кілька десятків поселень і міст XII-XV ст. – від домонгольської Русі (тобто синхронних подіям, описаним у «Слові») до золотоординських.

У XII ст. візантійська (і власне кримська) торгівля з Києвом та іншими містами Русі мала вже давні традиції. Зокрема, існувало Олешшя, а у зв'язку з походом Ігоря Іпатіївський літопис згадує і Римів (ромейський) град біля Переяславля. Перервану монгольським завоюванням торгівельну традицію продовжили золотоординські міста.

Більшість з нижньодніпровських поселень на сьогодні вивчені дуже поверхово (історіографію досліджень див. [16, 2004]). Але можна констатувати багатство золотоординських міст (Великі Кучугури [17]), яке стало наслідком того, що у XIII ст. завдяки періодам стабільності торгівля отримала розвиток, а «шовковий шлях» з Китаю пішов північним відгалуженням. В містах жила велика кількість християнського населення (могилиник Мамай-сурка [18; 19] та інші), а воно повинно було давати суттєву суму грошових надходжень духовенству (канонікон) і ніяк не могло залишитись поза увагою митрополій. Відноситись же ці міста через свою економічну спрямованість могли лише до кримських єпархій.

Пов'язати подніпровські міста можливо з двома

округами, що не знаходять певної локалізації на території Кримського півострова: Кінсанус та Елісс. Поселення першого могли розташовуватись відразу за порогами, а другого – нижче по течії Дніпра.

На Нижньому Дніпрі археологічно досліджені міста вже більш пізнього часу, ніж похід 1185 р. – сер. XIV – першої половини XV ст., серед них – кілька поселень на р. Конка біля с. Григорівка, Кірово, Юрківка [20; 21].

У XVIII ст. С.І. Мишецький [22, гл. 17], наводячи перелік будівельних руїн на Великому Лугу за порогами, «по течії» Дніпра, першим називає залишки давнього міста *Самысь*. Це місто ідентифікується лише з урбаністичним конгломератом навколо с. Юрківка.

У топонімі *Самысь* буквою «*еры*» міг передаватися не обов'язково звук [ы], це могла бути фонема, близька за тогочасними нормами до [i], [y] або [o], тобто не виключено, що назва вимовлялася десь як *Самуьс*.

Це поселення в період свого розквіту було пов'язано не в останню чергу з торгівельною діяльністю князівства Феодоро і входило до Готської єпархії, а *Самуьс* добре етимологізується від аланого-грецького койне: *san* (аланськ. «вино»), -ους (грецьке закінчення). Виходячи з цього, пропонуємо розглянути можливість ототожнення цього поселення з Кінсанусом патріарших листів. Він, за висунутим припущенням, знаходився поблизу Великого Лугу за порогами і об'єднував низку поселень, центральним з них виступало згадуване місто, залишки якого розташовані поблизу с. Юрківка. Вірогідно, що *Кiv-* тут грецьке і повинно було б писатися як *κοiv-*, означаючи «спільність».

Таким чином, *χωρα Κινσάνου* у запропонованому тлумаченні означало *округ Спільність [навколо поселення] Винного*.

Навряд чи у цьому випадку дніпровський Кінсанус був висілками з якогось кримського Кінсанусу, перейнявши від нього назву, хоча загалом топонім міг мати таке ж поширення, як сучасне *Виноградне* або *Виноградівка*.

Пошуки логіки у сновидіннях, зрозуміло, що безпідставні, але в тексті «Слова» ми маємо аж ніяк і не матеріал для фрейдистських тлумачень, а суто літературний прийом, тому текст повинен бути хоча б мінімально структурованим, щоб зберігати сенс і нести певне символічне навантаження. Тобто пошуки *кісані* у іншому місці, ніж десь між Києвом і Чорним морем виглядають як безперечний художній дисонанс. Поблизу ж Великого Лугу є *болонь* та *дебрь* у якості типового ландшафту, а Плесенск, якщо не вказівка на дніпрові плеси, то і не унікальний за утворенням топонім (пор. відоме з XIV ст. м. Плесо на Волзі), гіпотетично локалізується і міський округ Кінсанус (його існування достовірно відоме поки що лише приблизно з середини XIV ст.) Готської єпархії

(пор.: пісні готських дівчат у «Слові»). Кінсанус же і Кісань ототожнювали В. Томашек і О.Н. Трубочев.

Невідповідність форми множини глагола «бути» і однини *дебрь* у «Слові» також знаходить пояснення в запропонованому тлумаченні *кісань* як округа, співіснування поселень (тобто, множини) навколо головного з них – Сануса.

Наведена реконструкція є спробою поєднати декілька ниточок дослідницьких напрямків і зрозуміло, що потребує подальших розробок та уточнення. Вона пропонується насамперед для постановки окреслених питань, головним з яких є залучення історії нижньодніпровських поселень (які згодом перетворилися на міста) XII-XV ст. до кола джерел для вивчення «Слова».

Посилання

1. Миллер Вс.[Ф.]. Взгляд на «Слово о полку Игореве» / Вс.[Ф.] Миллер. – М., 1877. – 261 с.
2. Булгаков М.А. Белая гвардия / М.А. Булгаков. Собр. соч. в 5-ти т. – Т. 1. – М.: Худож. лит., 1989. – 623 с.
3. Зимин А.А. Слово о полку Игореве / А.А. Зимин. – СПб., 2006. – 516 с.
4. Салмина М.А. Дебрь Кисаню / М.А. Салмина // Энциклопедия Слова о полку Игореве. – СПб., 1995. – Т. 2. – С. 93-96.
5. Кучера М.П. «Слово о полку Игореве» и древнерусский город Плесенск / М.П. Кучера // КСИА АН УССР, вып. 9. – К., 1960. – С. 115-116.
6. Войтович Л. В. Чи були мечі харалужні / Л.В. Войтович // Вісник Інституту археології. – Вип. 2. – 2007. – С. 74-79.
7. Войтович Л. В. К дискуссии о подлинности «Слова о полку Игореве» и его авторах. / Л.В. Войтович // *Rossica antiqua*. – 2011. – № 1. – С. 78-85.
8. Перетц В.[М.]. Слово о полку Игоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку / В.[М.] Перетц. – К., 1926. – 154 с.
9. Шарлемань Н.В. «Дебрь Кисаню» – «Дебрь Киянь» / Н.В. Шарлемань // Слово о полку Игореве. Сб. исследований и статей. – М.-Л., 1950. – С. 209-211.
10. Сулейменов О. Аз и Я: Книга благонамеренного читателя / О. Сулейменов. – Алма-Ата, 1975. – 217 с.
11. Трубочев О.Н. Indoarica в Северном Причерноморье / О.Н. Трубочев. – М.: Наука. 1999. – 320 с.
12. Миллер Вс.[Ф.]. Осетинский язык / Вс.[Ф.] Миллер. – М.-Л., 1962. – 190 с.
13. [(Капустин А.И.)] Архимандрит Антонин. Древние акты Константинопольского патриархата, относящиеся к Новороссийскому краю / [(А.И. Капустин)] / ЗООИД. – Т. 6. – Одесса, 1867. – С. 445-473.
14. Бертье-Делагард А.Л. Исследование некоторых недоуменных вопросов средневековья в Тавриде / А.Л. Бертье-Делагард // ИТУАК. – 1920. – № 57. – С. 1-135.
15. Мыц В.Л. Несколько заметок по эпиграфике средневекового Крыма / В.Л. Мыц // Византийская Таврика. – К., 1991. – С. 172-179.
16. Ельников М.В. До проблеми вивчення пам'яток золотоординського періоду у Нижньому Подніпров'ї / М.В. Ельников // Музейний вісник. – Запоріжжя, 2004. – № 4. – 40-55.
17. Довженко В.Й. Татарське місто на Нижньому Дніпрі часів пізнього середньовіччя / В.Й. Довженко // Археологічні пам'ятки УРСР. – 1961. – Т. X. – С. 123-141.
18. Ельников М.В. Средневековый могильник Мамай-Сурка / М.В. Ельников. – Т. I. – Запорожье, 2001. – 275 с.
19. Ельников М.В. Средневековый могильник Мамай-

Сурка / М.В. Ельніков. – Т. II. – Запорожье, 2006. – 291 с.

20. Саєнко В.М. Знахідка капітелі колони часів Золотої Орди в Нижньому Подніпров'ї / В.М. Саєнко, С.Г. Дзюба // Причорноморье, Крым, Русь в истории и культуре. Материалы III Судаковской ... конференции. Т. II. – К.- Судак, 2006. – С. 284-289.

21. Ельніков М.В. До локалізації золотоординського городища Кінські Води / М.В. Ельніков // Музейний вісник. – Запоріжжя, 2009. – № 9. – С. 103-111.

22. Мышецкий С.[И.]. История о козаках запорожских, как оные издревле зачалися, и откуда свое происхождение имеют, и в каком состоянии ныне находятся / С.[И.] Мышецкий. – Одесса, 1852. – 92 с.

Саєнко В.Н. Еще про «мутен сон» князя в «Слове о полку Игореве»

Прирасмотрени текста «княжего сна» как семиотической системы привлекается в качестве типологической параллели отрывок из романа М.А. Булгакова «Белая гвардия». Предполагается, что «сон», как литературный сюжет, должен следовать некоторой логической схеме, а противоречиво трактуемые исследователями дебрь кисани, болонь и плесненск наиболее вероятно искать между Киевом и Черным морем. Также попутно затрагивается вопрос о возможном использовании М.А. Булгаковым «Слова о полку Игореве» в качестве одного из источников при написании романа.

Кисань, следуя за В.Томашеком и О.Н. Трубачевым, отождествляется с округом Кинсанус Готской епархии. Предполагается его локализация в плавневой части Днепра за порогами и в долине р. Конка, где известны урбанистические структуры золотоординского времени.

Ключевые слова: семиотика, М.А. Булгаков, «Слово о полку Игореве», округ Кинсанус.

Saienko V.M. To the «strange dream» of prince in «Slovo o polku Igorëve»

During the process of investigation of the text of «the dream of the prince» as semiotic system we can use as typological parallel the extract from M.A. Bulgakov's novel «The White Yuard». It is supposed that the dream as a literari plot should follow some logical scheme; and contradictory explained by the rescarchers «debr», «kisani», «bolon» and «plesnensk» should be found probably on the territory of geographical area between Kyiv and the Black Sea. At the same moment the problem of possible usage by M.A. Bulgakov «Slovo o polku Igorëve» is discussed as one of the sources of writing the novel.

«Kisan» after W. Tomashek and O.N. Trubachev is identified with Kinsanus district of Got arhishop area. It is supposed that it is exated in water meadows of the Dnipro behind waterfalls and along the Konka river where urbanistic structures of Gold Horde time are known.

Key words: semiotic, M.A. Bulgakov, «Slovo o polku Igorëve», Kinsanus district.

Список скорочень

ЗООИД – Записки Одесского общества любителей истории и древностей.

ИТУАК – Известия Таврической ученой архивной комиссии.

КСИА – Краткие сообщения Института археологи.

15.03.2013 р.

УДК 671.12-055.2:069.51(477.54)

Ю.А. Конюшенко

СРІБНІ ЖІНОЧІ ПРИКРАСИ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ В КОЛЕКЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

У статті розглядаються окремі аспекти розвитку ювелірної справи Київської Русі, розкривається історія давньоруських скарбів XI-XII ст., срібні прикраси яких знаходяться в колекції Харківського історичного музею.

Ключові слова: Київська Русь, ювелірне мистецтво, срібні жіночі прикраси, скарби, музейні колекції.

Увага до ювелірного мистецтва простежується упродовж всієї історії людства. І це не випадково, адже в творчості як сучасних, так і стародавніх ювелірів завжди найбільш вільно й безпосередньо відбиваються глибинні уявлення людей про прекрасне.

Пам'ятки ювелірного мистецтва IV-XIV ст., виконані художниками різних племен і народів, були поширені у степах від Дону до Дунаю, а також у лісостеповій та лісовій зонах сучасної України. З давніх часів ці регіони були заселені народами, які різнилися між собою не лише за етнічним походженням, але й мовою, рівнем матеріального та культурного розвитку.

Яскраве й самобутнє мистецтво, зокрема, давніх слов'ян, що складалося протягом багатьох століть, стало фундаментом, на якому народилося і розвивалося мистецтво Київської Русі.

Майстри Київської Русі зробили значний внесок у скарбницю світової культури. Творчість давньоруських митців сягає корінням у глибокі віки. На шляху свого історичного розвитку слов'яни Східної Європи були у тісному зв'язку з багатьма неслов'янськими племенами і народами, пізніше зазнавало перехресних впливів країн Заходу та Сходу, Візантії та Скандинавії. Саме тому на формування мистецтва Київської Русі вплинули іранська, фракійська та фінно-угорська спадщини, а також візантійські, арабські та норманські художні традиції і мотиви.

Доля ювелірних виробів середньовіччя склалася по-різному. Частина прикрас, посуду, зливків доби Київської Русі потрапила до приватних колекцій і була втрачена для широкого загалу, значна частина все ж була передана до музейних зібрань. Нині скарби Київської Русі зберігаються в Ермітажі, Державному історичному музеї у Москві, Російському музеї та Музеї етнографії в Санкт-Петербурзі, музеях Смоленська, Пскова, Твері, Києва, Харкова, Львова, Рівне, а також в приватних колекціях [4].

У Харківському історичному музеї представлена цікава колекція срібних ювелірних виробів Київської Русі X-XIII ст. Доля цих прикрас драматична й понині окремі з них потребують наукового вивчення й атрибуції. Подібні заходи важливі не лише